

FİNANSAL DIŞLANMAYA BAKIŞ

Fatih TEMİZEL

Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ftemizel@anadolu.edu.tr

ÖZET: Bu çalışmada finansal dışlanma kavramı Türkiye örneğinde incelenmiştir. Kavramın gelişimi, türleri, nedenleri, ölçümü ve finansal dışlanma riski altındakiler uluslararası literatür çerçevesinde ele alınmıştır. Finansal Dışlanmanın Türkiye örneğinde ele alınmasının önündeki engeller belirlenmiştir. Çalışma ile Finansal Dışlanmanın Türkiye'deki varlığının tüm boyutları ile tespit edilmesi gerekliliği ortaya konmaktadır. Bu konuda daha sonraki araştırmaların yönü ve derinliği ile ilgili değerlendirmeler yapılmaktadır. Türkiye'de Finansal Dışlanmaya ilişkin yapılacak araştırmaların akademik çevreler, finans sektörü profesyonelleri, düzenleyici ve denetleyici otoritelerin katkıları olarak, halkın refahının artırılmasına yönelik önemli potansiyel taşıdığı ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Dışlanma, Finansal Okuryazarlık, Finansal Ürün, Kredi Dışlaması, Banka Dışlaması

A LOOK AT FINANCIAL EXCLUSION

ABSTRACT: This study examines financial exclusion in Turkey. The development and evolution, types, causes and measurement of financial exclusion and those under the risk of financial exclusion are reviewed in light of extant international literature. Impediments to examination of financial exclusion in the Turkish context are also identified. The study stresses the importance of identifying all dimensions of financial exclusion in Turkey. Evaluations about the depth and direction of future studies are offered. It is also advocated that future studies on financial exclusion in Turkey, with the support of academic circles, financial sector professionals and regulatory authorities, has potential to contribute to public welfare.

Keywords: Financial exclusion, Financial Literacy, Financial Product, Credit Exclusion, Banking Exclusion

JEL Kodlar: F65, G21, D14

1.Giriş

1980 'lerden bugüne hem ulusal hem de uluslararası alanda finansal ürün ve hizmet kullanan insan sayısı artmaktadır. Bu artış finans sektöründeki yapısal değişikliklerden etkilenmektedir. Bankacılık hizmetleri sürekli biçimde önem kazanmaktadır. Sosyal ilişkiler giderek finansallaştığından, daha sık parasal terimler ile ifade edilmektedir. Sonuç olarak tüketicilerin çoğunluğu bir banka hesabı sahibi olmuştur ya da olmaktadır. Öte yandan nüfusun bir bölümü de bu gelişme ile birlikte bankacılık ve diğer finansal hizmetlerin kapsama alanı dışında kalmaktadır. Bu kesim için finansal dışlanma ve finansal dışlanmışlık ifadesi kullanılmaktadır.

Finansal dışlanma, bu araştırma kapsamında bireylerin bütçesine ve ihtiyaçlarına uygun banka hesabı, cari hesap, kredi, tasarruf ve sigorta gibi finansal ürün ve hizmetleri elde edememeleri olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası literatürde de üzerinde görüş birliği sağlandığı gibi finansal dışlanmışlık çok boyutlu bir kavramdır. Bu boyutlar; finansal hizmetlere erişimi, finansal hizmetlerin kullanım koşullarını, fiyatını, pazarlama yöntemlerini ve bireyin kendi kendini dışlaması gibi başlıkları içermektedir.

Bu çalışmada finansal dışlanma kavramına dikkat çekmek ve Türkiye örneği üzerinden kavramın önemine vurgu yapmak amaçlanmaktadır. Finansal Dışlanmada Türkiye'nin konumunu tespit etmeye çalışan göstergelerin uluslararası alandakiler ile uyumu-uyumsuzluğu belirlenerek eksikler ortaya konmaya çalışılmaktadır. Son tahlilde Finansal Dışlanma alanında Türkiye'ye ait veri seti üretilmesine ilişkin ampirik çalışmalara duyulan gereksinim ifade edilmektedir. Bu sayede Türkiye'deki finansal dışlanmanın tanımlanması, ölçümü ve yönetimi için gerekli ortamın hazırlanabilmesinin ön koşullarının oluşumuna katkı verilmesi hedeflenmektedir.

2.Finansal Dışlanma

Finansal Dışlanmışlığın resmi bir tanımı bulunmamaktadır. Buna karşın bu alanda çalışma yapanların üzerinde fikir birliğine vardıkları bazı göstergelerden söz edilebilir. Bunlardan en önde geleni bir banka hesabına sahip olamamaktır. Diğer göstergeler ise uygun maliyetli kredilere erişememek, tasarruf ürünlerini kullanamamak ve ev sigortası başta olmak üzere sigorta ürünlerini kullanamamaktır. Finansal dışlanmışlığa ilişkin literatürdeki ilk çalışmalarda ağırlıklı olarak banka hizmetlerine ve bu hizmetleri sunan birimlere coğrafi olarak erişememek üzerinde durulmuştur. Bu nedenle finansal dışlanma çoğunlukla erişim kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonraki zamanlarda literatürde finansal dışlanmışlığın ele alınış biçimi değişmiştir (Corr, 2006: 9).

Finansal Dışlanmışlık kavramını fiziksel ve coğrafi engeller nedeniyle finansal ürün ve hizmetlere ulaşamamak şeklinde ele alan yaklaşım son on yılda değişikliğe uğramıştır. Akademisyenlerin ve politika yapımcıların katkıları ile tanım, Avrupa Komisyonu tarafından ifade edilen halini almıştır (Helen vd. 2011: 27).

Avrupa Komisyonunun 2008 tarihli finansal dışlanmışlık tanımı; İnsanların ait oldukları toplumun ihtiyaçlarına uygun ve normal bir sosyal yaşam sürmelerini sağlamakta kullanabilecekleri finansal hizmet ve ürünleri normal piyasa koşullarında elde edebilmede, kullanabilmede karşılaştıkları zorlukları kapsayan süreç şeklinde yapılmıştır (Helen vd. 2011: 11).

İlk olarak ortaya çıktığı dönemde finansal dışlanmışlık fiziksel ve coğrafi engellere odaklanmıştır. Daha sonraları konu ile ilgili literatür, finansal ürün ve hizmetlere erişim ve kullanım güçlüklerine neden olan faktörleri tanımlayıcı biçimde gelişim göstermiştir. Adı geçen faktörler üç başlık altında toplanmaktadır. Birincisi arz yönlü faktörler – finansal hizmetlerin kullanımını caydırıcı uygulamalar- ikinci grup faktör talep yönlü –müşterilerin finansal ürün ve hizmet kullanımını red etmeleri- üçüncü ve son grup faktör ise toplumsal faktörlerdir (Helen vd. 2011: 27).

Finansal dışlanma kavramı hem arz cephesinde yer alan faktörleri hem de talep cephesinde yer alan faktörleri kapsamaktadır. Arz cephesindeki faktörler dışlanmanın hizmet sunma maliyeti, coğrafi koşullardan kaynaklanan fiziksel erişim sorunları, uygun hizmet sunumunun gerektirdiği donanımlar ve teknolojik dışlanma nedeniyle oluşabileceğini ifade etmektedir. Talep cephesindeki faktörler ise bireyin kendini dışlamasından kaynaklanabilen finansal dışlanmayı ifade etmektedir. Literatürde bireylerin sadece nakit kullanan bir nesilden gelmeleri, finansal araçları kullandıklarında bütçeleri üzerindeki kontrolü kaybetme korkusu ve yetersiz finansal okuryazarlık gibi gerekçeler ile finansal ürün kullanımından çekinebildikleri görülmektedir (Helen vd. 2011:11-12).

Finansal dışlanmanın dereceleri olduğunu ifade edenler finansal olarak aşırı finansal ürün sahipliği olanlardan başlayan, bankacılık sistemi dışında kalanlara kadar uzanarak burada sonlanan uzun bir liste bulunduğunu belirtmektedir (Corr, 2006: 10). Bir de finansal dışlanmada Güney Afrika gibi özel örnekler bulunmaktadır. Güney Afrika finansal dışlanma konusundaki tanımlara genel olarak uyum gösterirken, gelişmiş ülkeleri de aşan uzun dönemli sigorta sahipliği ile dikkat çekmeyi başarmaktadır. Bu nedenle finansal dışlanmanın tek tip olmadığı konusunda bir görüşün doğmasına neden olmaktadır (Hawkins :302).

2.1.Finansal Dışlanmanın Nedenleri

Çalışmada finansal dışlanma nedenleri üç başlıkta ele alınmaktadır. Bunlar arz yönlü faktörler, talep yönlü faktörler ve toplumsal faktörlerdir.

2.1.1.Arz Yönlü Faktörler

Arz Yönlü Faktörler; Coğrafi Dışlanma, Teknolojik Dışlanma, Erişim Dışlanması, Koşul Dışlanması, Fiyat Dışlaması, Pazarlama ve Bilgisel Dışlanma şeklinde ele alınmaktadır.

Coğrafi Dışlanma

Coğrafi dışlanma kavramı özellikle bankacılık hizmetlerine ve hizmet birimlerine erişim ile ilgilidir. Bu konudaki tartışmalar kırsal kesimde yaşayan yoksul toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan finansal hizmetlerdeki coğrafi dışlanma etkisinin gözlenmesi üzerine ABD ve İngiltere 1980'lerin sonu ile 1990'ların başında finansal hizmetlerin yeniden yapılandırılması çerçevesinde şekillenmiştir. Fiziksel dışlanma hareket yaşlılık sakatlık, özel ya da toplu taşıma araçlarının bulunmaması gibi nedenlerle hareket yeteneğinin sınırlanması şeklinde ortaya çıkabilmektedir(Helen vd. 2011:28).

Teknolojik Dışlanma

Teknolojik gelişmeler (internet, akıllı telefon vb) tüketicilerin geleneksel bankacılık hizmetlerine erişim yollarını da değiştirmektedir. Teknolojik dışlanma yeni teknolojileri kullanarak bankacılık hizmeti almaktan çekinen, bu konuda uyum sorunu bulunan müşterileri kapsayan bir kavramdır. Bazı toplumsal gruplar coğrafi nedenlerle de teknolojiyi kullanma şansı bulamamaktadır. Bu sayede coğrafi dışlanma ortadan kaldırılabile potansiyeli olan bir imkan kullanılamamaktadır. Yaşlı ve düşük gelirli ailelerin internet ve telefon bankacılığı gibi kanallardan finansal hizmet alamaması da bu grupta ele alınabilir(Helen vd. 2011:28).

Erişim Dışlanması

Bazı toplumsal grupların finansal hizmetlere erişimini risk algıları nedeniyle sınırlandırmaları da erişim dışlanması olarak tanımlanmaktadır. Okuryazarlık kabiliyetinin olmaması ya da düşük olması da bu grupta değerlendirilmektedir.

Koşul Dışlanması

Finansal ürünlere eklenen kullanım koşulları, bazı toplumsal grupların finansal ürün kullanımı için engel oluşturmaktadır. Faiz oranları, asgari mevduat bulundurma gereği, para aklama düzenlemelerinin zorunlu kıldığı kimlik tanımlamaları bazı marjinal grupların koşullar nedeniyle finansal dışlanmasına yol açmaktadır.

Fiyat Dışlaması

Bu kavram finansal ürünlerin fiyatları nedeniyle kullanılamamasını tanımlamaktadır. Bankacılık hizmet ücretleri, faiz oranları, sigorta primleri gibi uygulamalar nedeniyle tüketicilerin finansal hizmet alamamaları bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Pazarlama ve Bilgisel Dışlanma

Pazarlama faaliyetlerinin yapısı gereği her ürün grubu için farklı hedef kitleler bulunmaktadır. Özellikle de düşük karlılık sağlanabilecek gruplar çoğu zaman hedef dışı bırakılmaktadır. Bu nedenle toplumsal grupların bir bölümü bir takım finansal ürünlerin-hizmetlerin varlığından bile haberdar olamamaktadır. Finansal Bilginin, tavsiyenin ve eğitimin olmaması finansal ürün ve hizmetleri kullanım dışı bırakabilmektedir. Eksik ve yetersiz bilgilendirme tüketiciler için uygun olmayan finansal ürünlerin kullanılmasına da neden olabilmektedir (Helen vd. 2011:28).

2.1.2.Talep Yönlü Faktörler

Talep Yönlü Faktörler sıklıkla bireyin kendi kendisini finansal ürün-hizmetlerden dışlaması ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Kendini finansal ürünlerden geri çekmek sosyo kültürel nedenlerden psikolojik nedenlere kadar çok çeşitli nedenlere dayalı olarak bireyin finansal ürünlere erişimini engelleyerek dışlanmasına yol açmaktadır. Yaşlı bireylerin genellikle nakit çağının nesli olması bu türden bir dışlanmaya örnektir. Bu grubun teknolojik gelişmelere mesafeli duruşu da dolaylı olarak kendi kendisini dışlamasına ilişkin bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Bazı yazarlar talep yönlü faktörlerin bireylerin finansal okuryazarlıklarından etkilenebildiğini ifade etmektedir. Bu grubu finansal dışlanma kurtarmak için bilgilendirmenin ve kendi ihtiyaçlarına uygun finansal ürün-hizmetlerin tanıtılması gerektiği belirtilmektedir. Mevcut yapıda finansal ürünlerin varlığı yeterli olmamaktadır. Birey, finansal okuryazar olduğunda uygun tavsiyeler eşliğinde kendisi için yararlı finansal kararlar inşa edebilmektedir (Helen vd. 2011:28).

2.1.3. Toplumsal Faktörler

Bireylerin finansal hizmetlere erişimi ve kullanımı ile ilgili olarak etkili olabilen bir dizi sosyal faktör tanımlanmıştır. Demografik değişiklikler, sosyal yardım programları ve finansal piyasaların serbestleşmesi bu kapsamdadır. Boşanma oranlarının yükselmesi, yaşlıların yalnız yaşamaları, sosyal yardım programları çerçevesinde yapılan ödemelerin şekli, finansal piyasaların serbestleşmesi ile birlikte daha tüketici dostu finansal ürünlerin tasarlanması finansal dışlanmışlık üzerinde etkili olduğu öngörülen sosyal faktörlerdendir (Helen vd. 2011:29).

2.2. Finansal Dışlanmanın Türleri

Finansal dışlanma alanında çalışan akademisyenler, finansal kurumlar ve politika yapımcıların finansal dışlanmışlığı ölçerken referans olarak üzerinde fikir birliğine vardıkları temel finansal hizmetler dört başlıkta toplanmaktadır. Adı geçen dört başlık aynı zamanda finansal dışlanmanın türlerine ilişkin temel çerçeveyi belirlemektedir. Bunlar;

- Banka Hizmeti Dışlanması
- Kredi Dışlanması
- Tasarruf Dışlanması
- Sigorta Dışlanmasıdır (Helen vd. 2011: 29).

2.2.1. Banka Hizmeti Dışlanması

Bu terim finansal işlemler ile ilişkili olarak kullanılmak üzere bir banka hesabının bulunmaması-kullanılamamasıdır. Bunun nedenleri genel olarak finansal dışlanmanın nedenleri olarak gösterilebilir. Günümüzde birey, işletme, devlet gibi farklı ekonomik aktörler arasında yürütülen finansal işlemler, banka hesaplarına elektronik transferler şeklinde gerçekleştirilmektedir. Konu üzerinde daha derin biçimde düşünüldüğünde banka hizmeti dışlanmasının finansal işlem dışlanmasını da içerdiği görülmektedir. Bir yandan maaş, sosyal yardım ödemelerini banka hesabı aracılığı ile elektronik olarak alamamak diğer yandan satın almaları veya faturaları elektronik olarak ödeyememek, çek yazamamak, ihtiyaç halinde nakit para çekim işlemi yapamamak bu sürecin ilk akla gelen sonuçlarıdır (Helen vd. 2011: 29). Birçok ülkede bankacılık hizmetlerinin tamamından yararlanabilmenin ön koşulu bir banka hesabının bulunmasıdır. Bir banka hesabına sahip olmamak birey açısından yaşamın farklı alanlarından sorunlarla karşılaşmak için uygun zemini hazırlamaktadır. Bir işe girmek üzere olan birey için maaşının yatacağı bir hesabın olmaması çalışan ve işveren için problem olmaktadır (Helen vd. 2011: 30). Bu dışlanma türünde temel belirleyici ülkeden ülkeye değişmekle beraber kimlik tanımlama kuralları, banka hesap kullanım koşulları, bankacılık hizmet ücretleri başlıklarında toplanmaktadır (Kempson, 2006:4).

2.2.2. Kredi Dışlanması

Kredi Dışlanması kavramı uygun koşullarda kredi kolaylıklarından yararlanamamayı tanımlamaktadır. Kredi dışlanması bazen farklı engellerin üst üste gelmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir. Bireyin kredi risk değerlendirme süreci sonunda kredi alamaması ile krediye eklenen şartların krediyi uygun olmaktan çıkarması aynı anda gerçekleşebilir. Bu durumda birey kredi dışlanması ile karşı karşıya kalabilir. Kredi dışlanmasına maruz kalan bireyin çoğu zaman resmi kurallar ile düzenlenmiş piyasada başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Bu durumda finansal ihtiyaçların karşılanabilmesi için tefeciler ile karşı karşıya kalınmaktadır. Kredi dışlanması sonucunda tefeciler ile karşı karşıya kalan bireyler kendilerini kısa sürede ekonomik, sosyal sorunların içinde bulmaktadır (Helen vd. 2011: 31).

2.2.3. Tasarruf ve Sigorta Dışlanması

Tasarruf ve sigorta dışlanması, banka ve kredi dışlanmasından farklı bir yapı göstermektedir. Bu tür dışlanmada tasarruf ve sigorta ürünlerine ulaşamamaktan çok bu alandaki ürünlere ilişkin özelliklerin bilinmemesi ön plandadır (Helen vd. 2011: 32).

3. Finansal Dışlanmanın Ölçülmesi

Uluslararası alanda finansal dışlanmışlığı ölçmede kullanılan çeşitli göstergeler geliştirilmiştir. Bunlardan AB bölgesinde yürütülen en detaylı çalışma İngiltere'de gerçekleştirilmektedir. Bu ölçüğe göre en dikkat çeken kriter banka hesabı veya cari hesabı olmayan birey ve-veya hanehalkı sayısıdır. Bunu sırasıyla uygun maliyetli krediye sahip olamamak, tasarrufları değerlendirememek, sigortadan faydalanamamak, para yönetimi tavsiyesi alamamak izlemektedir. Göstergelerden anlaşılacağı üzere finansal dışlanmışlığın birincil ölçümü farklı türden finansal ürünlere sahip olmamaktır. İkincisi ise farklı türden finansal ürün-hizmet kullanabilmek konusunda bireysel yeterliliklerdir. Buradan hareketle ikincil ölçüm ile bireyin düzenli tasarruf edebilme olanakları, küçük ölçekli kredileri ödeyebilme gücü, sigorta poliçesi satın alabilme kapasitesi dikkate alınmaktadır. Üçüncül ölçümde bazı finansal ürünlerin sahipliğini etkileyebilecek bireysel faktörlerin incelenmesi yararlı kabul edilmektedir. Bu kapsamda demografik, sosyo-ekonomik faktörler ile etnik yapı, konut mülkiyeti ve konumu gibi değişkenler değerlendirmeye katılmalıdır. Finansal dışlanmışlık genellikle aile düzeyinde ölçülmektedir. Bununla birlikte bireysel ölçümün de faydalı olabileceği düşünülmektedir. Özellikle aile içi eşitsizlikler nedeniyle bireysel ölçüm sonuçları değer kazanmaktadır (Corr, 2006: 28).

Finansal dışlanmışlığı ölçebilmek için aşağıdaki kriterleri karşılayabilecek uygunlukta bir veri toplama seti- ölçüğü geliştirmek gerekmektedir. Söz konusu kriterler;

- Nüfusun yoğunluğu için ortak yaygın olan bir finansal hizmet,
- Düşük gelir ile ilişkilendirilebilecek ve bir tercih ya da seçenek oluşturmayacak,
- Kolayca ölçülebilir, güvenilir ve zamanlı veri,
- Zaman içinde kendi arasında ve ülkeler arası karşılaştırmaya uygun,
- Yöneltilmiş faktörler ve politika değişikliklerinin manipülatif etkilerinden bağımsız ve çıktı odaklıdır (Corr, 2006: 27).

4. Finansal Dışlanma Riski Altındaki

Finansal dışlanma riski belirlemek üzere yapılmış çok sayıda çalışma literatürde yer almaktadır. Bu çalışmaların üzerinde hemfikir olduğu konu hem ekonomik hem de sosyal açıdan dezavantajlı toplumsal grupların finansal dışlanmaya en açık konumda bulduklarıdır. Düşük gelir grubunda yer almak, Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında yapılan karşılaştırmalarda görüldüğü üzere finansal dışlanmaya en yakın aday olmak için temel bir koşul olmuştur. Finansal dışlanmaya en yakın adayların diğer karakteristik özellikleri genç birey olmak, yaşlı birey olmak, düşük eğitime sahip olmak, yalnız yaşamak, bir azınlık grubuna mensup olmak ve refahı başkalarına bağımlı olmak şeklinde sıralanmaktadır (Helen vd. 2011: 29).

Finansal dışlanma riski en çok düşük gelirli için geçerlidir. Finansal Dışlanma, fakir grupların fakirlikten kurtulma çabalarını engellemeyi yanı sıra giderek daha da fakirleşme ile sonuçlanmasına neden olmaktadır. Finansal dışlanmanın düşük-dar gelirli tüketicilere etkisi birkaç biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlar;

- Ailelerin sınırlı parasal kaynaklarını bankacılık sistemi dışında değerlendirmeleri daha maliyetli ve daha fazla zaman alıcı olmaktadır.
- Banka hesabı olmayan bireylerin paralarını elde tutma ya da depolama güvenliği bulunmamaktadır.
- Fatura ödemeleri giderek daha zorlaşmaktadır. Bu sonuç üzerinde giderek daha fazla sayıda şirketin fatura tahsilatlarını bankacılık sistemi aracılığı ile gerçekleştirmeye başlaması etkili olmaktadır.
- Temel finansal hizmetleri finans endüstrisi dışındaki araçlar ile temin etmek, düşük gelirli için daha yüksek işlem maliyetlerine neden olmaktadır. Para transferi, çek tahsilatı vb bu konuda örnekendirilebilir.
- Uygun maliyetli kredilere erişimin sınırlanması düşük gelirli için daha yüksek faiz oranları anlamına gelmektedir.
- Gelecek için tasarruf biriktirmek zorlaştığında değişen yaşam koşullarına (boşanma, işsizlik, hastalık vb) uyum sağlayabilme yeteneği de zayıflamaktadır.
- Ev sigortası gibi ürünlere erişimin olmaması beklenmeyen gelişmeler (yangın, hırsızlık vb) karşısında çaresizliği artırmaktadır.
- Banka hesabı olmayanların iş bulma olanakları da azalmaktadır. Günümüzde ücret ve diğer çalışma hakları karşılıklarının yapılabilmesi için giderek artan oranda banka hesabı kullanılmaktadır.
- Finansal tavsiye ve yönlendirmelere erişemeyen bireylerin finansal durumlarını iyileştirebilecek gelişmeleri de değerlendiremedikleri gözlenmektedir (Corr, 2006: 2-3) .

5. Dünya’da ve Türkiye’de Finansal Dışlanma

Gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmalara göre yetişkin nüfusun %1-17 arasındaki bölümü herhangi bir banka hesabı ya da benzeri ürüne sahip değildir (Kempson- Atkinson- Pilley, 2004:2).

İrlanda da 2008 yılı hane halkı verileri kullanılarak yapılan bir araştırmaya göre, dört temel finansal ürünün her birinin finansal dışlanma ile ilişkili sosyo-demografik hane halkı özellikleri tespit edilmiştir. En önde gelen finansal dışlanma türü olarak banka hesabı sahibi olmamak ile ilgili verinin % 20 olduğu belirlenmiştir. Eş deyişle banka hesabı sahibi olmayan hane halkı oranı % 20 dir. Detaylı incelendiğinde özellikle aktif olmayan (işsiz, hasta, engelli) nüfusun ve düşük eğitime sahip nüfusun yoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Sıralama bekar ve çocuklu yetişkinler, gelir dağılımında en altta yer alanlar şeklinde devam etmektedir. Dikkat çeken bir başka sonuç ise riskli grupların sıralanmasında kredi dışlanması, tasarruf dışlanması ve sigorta dışlanması için de kendisini aynen tekrar ettiği (Helen vd. 2011: 67-68).

Bir başka araştırmaya göre yedi yetişkin Avustralyalıdan bir tanesi tam finansal dışlanmaya maruz kalmıştır. Tam finansal dışlanma banka hesabı, kredi kartı, sigorta dahil olmak üzere temel finansal ürünlerden hiçbirini kullanamayan bireyleri tanımlamaktadır (Connolly vd. 2011: 8).

İngiltere’de 1.5 milyon hanehalkının yaklaşık % 7’si hiçbir finansal ürüne sahip değildir (Kempson ve Whyley, 1999:4). İngiltere’de yapılan bir çalışmaya göre ise Müslümanların dini inançlarına uygun finansal ürünlere erişim ve kullanım olanakları son derece sınırlıdır. İngiltere’de yaşayan Müslümanların inançlarına uygun finansal ürünleri bulamadıkları için finansal olarak dışlanmışlardır. Çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlardan en çarpıcı olanı finansal dışlanma nedenlerine yeni bir boyut kazandırmıştır. İhtiyacı tam olarak karşılayabilecek finansal ürünün bulunamaması da başlı başına bir finansal dışlanma nedeni olarak tespit edilmiştir (Warsame, 2009).

Gana’da ise finansal dışlanma iki ana nedenle ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi kırsal bölgelerde gözlenen coğrafi dışlanma, ikincisi ise hanehalkının sosyo-ekonomik statüsüne dayalı olarak ortaya çıkan finansal dışlanmadır (Osei-Assibey, 2009:232).

Günümüzde giderek artan sayıda bilimsel çalışma uygun finansal hizmetlerin hanehalkının refah düzeyinin yükseltilmesine ve küçük işletmelerin faaliyetlerini arttırmalarına yardımcı olabileceğini göstermektedir. Daha derin finansal aracılık sistemine sahip ekonomilerin daha hızlı büyüme ve gelir eşitsizliğini azaltma eğilimi gösterdiklerine dair kanıtlar da mevcuttur (www.worldbank.org/tr/).

Sermaye Piyasalarında 2013 yılı verilerine göre Türkiye’de 1,095,162 adet yerli bireysel sermaye piyasası yatırımcısı bulunmaktadır (Merkezi Kayıt Kuruluşu, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği).

Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Sisteminde katılımcı birey sayısı ise 23.01.2015 tarihi itibarı ile 5.136.353 olarak belirlenmiştir (Emeklilik Gözetim Merkezi).

Dünya Bankası’nın Küresel Finansal Tabana Yayımla (Global Findex) Veri Tabanı, dünya genelinde 2,5 milyar yetişkinin — toplam yetişkin nüfusun yaklaşık yarısı — düzenlemeye tabi finansal kuruluşlar tarafından sunulan finansal hizmetlere erişimlerinin olmadığını göstermektedir. Yüksek gelirli ülkelerde hesap penetrasyonu (bir finansal kuruluşta hesap sahibi olan yetişkinlerin oranı) neredeyse evrensel düzeyde iken (yetişkinlerin yüzde 89’u resmi bir finansal kuruluşta hesabı olduğunu bildirmiştir), bu oran gelişmekte olan ekonomilerde sadece yüzde 41’dir. Türkiye’de yetişkinlerin yüzde 58’i resmi bir finansal

kuruluşta hesabı olduğunu bildirmiştir. Benzer ülkeler ile karşılaştırıldığında Türkiye'deki hesap penetrasyonu daha ileri düzeyde olmakla birlikte, yetişkin nüfusun yine de önemli bir bölümü (yüzde 42) bir finansal kuruluşta hesabı olmadığını bildirmiştir (Türkiye Finansal Tabana Yayılma Konferansı 2014).

Türkiye'de banka hesabı sahibi olanların neredeyse tamamına yakını bir kredi kartına da sahip bulunmaktadır. Türkiye'de banka hesabına sahip bireylerin yaklaşık olarak üçte biri hesaplarına internet aracılığı ile ulaşmaktadır. Banka hesabı ile elektronik ödeme yapanların oranı % 11 düzeyinde gözlenmektedir (Measuring Financial Inclusion in Turkey).

6.Sonuç

Finansal Yetkinlik ya da bilgi eksikliği vb. nedenlerle finansal ürünleri kullanamamak şeklinde belirlenen finansal dışlanma, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ortak problemidir. Sorunun şiddeti gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek biçimde hissedilmektedir. Türkiye özelinde finansal dışlanma sorununun nedenlerinin ve boyutlarının belirlenebilmesi, analiz edilebilmesi ve çözüm önerileri geliştirilebilmesi için ampirik bulgulara dayalı araştırma projelerine ihtiyaç bulunmaktadır (Eken, 2008: 61). Yukarıda Türkiye'deki resmi parça parça ortaya koymaya çalışan sayılar bu alandaki araştırmaların ne kadar gerekli olduğunu da belirtmektedir.

Finansal Dışlanma alanında yapılacak Türkiye'ye ilişkin araştırma projelerinde farklı sosyo-ekonomik statülerin dikkate alınması özellikle önerilebilir. Böylece finansal dışlanmaya maruz kalan toplum kesimleri daha iyi tanımlanabilir. Hedef odaklı çözüm önerileri geliştirilebilir. Uluslararası karşılaştırmalar yapılabilir. Uygun koşulların varlığı halinde finans sektörüne yönelik girişim olanakları ilgililere aktarılabilir.

Türkiye'deki finansal dışlanmanın teşhis edilip tanımlanması, bu konuda uluslararası karşılaştırmaların olanaklı hale gelmesini ve sorunun çözümüne yönelik uluslararası deneyimlerden yararlanılabilmesinin de önünü açacaktır. Bu nedenle finansal dışlanma riski en yüksek olan yoksul gruplardan, dini ve etnik gruplara, üniversite öğrencilerinden, çalışan aktif nüfusa, göçmenlerden, köylü nüfusa kadar geniş bir yelpazede veri seti oluşturacak saha çalışmalarının ilgili literatüre önemli katkı sunma potansiyeli taşıdığı değerlendirilmektedir. Adı geçen niteliklere sahip araştırmaların finans sektörü profesyonellerine ve finans sektörünü düzenleyen denetleyen otoritelere yardımcı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Corr, C. (2006). *Financial Exclusion in Ireland: An Exploratory Study and Policy Review*, Combat Poverty Agency 2006 First published 2006, By the Combat Poverty Agency Bridgewater Centre Conyngham Road Islandbridge Dublin 8. s. 2-3
- Connolly, C., Georgouras, M., Hems L. & Wolfson L. (2011). *Measuring Financial Exclusion in Australia, Centre for Social Impact (CSI) – University of New South Wales*, 2011, s.8
- Eken H. (2008). Tüketicilerin Aşırı Borçluluk ve Finansal Dışlanma Nedenleri, *Maliye Finans Yazıları*, Yıl. 22, Sayı. 79. s. 61-80.
- Hawkins P. A. *Measuring consumer access to financial services in South Africa*, IFC Bulletin No 33
- Kempson, E. & Whyley, C. (1999). *Kept out or opted out? Understanding and combating financial exclusion*. The Policy Press. Great Britain
- Kempson, E., Atkinson, A. & Pilley O. (2004). Policy level response to financial exclusion in developed economies: lessons for developing countries. *The Personal Finance Research Centre University of Bristol*. September 2004 Report
- fKempson, E. (2006). Policy level response to financial exclusion in developed economies: lessons for developing countries. *The Personal Finance Research Centre University of Bristol*. Paper for Access to Finance: Building Inclusive Financial Systems May 30-31 2006 World Bank, Washington DC
- Measuring Financial Inclusion in Turkey –Metlife (2015). <https://www.metlife.com/> Erişim Tarihi: 09.02.2015
- Osei-Assibey, E. (2009). Financial Exclusion: What Drives Supply and Demand For Basic Financial Services in Ghana? *Savings and Development - No 3 - 2009 - XXXIII*
- Russell, H., Maître, B. & Donnelly, N. (2011). Financial Exclusion and Over-indebtedness in Irish Households, *Social Inclusion Research Report No. 1*, Published by Department of Community, Equality & Gaeltacht Affairs Dún Aimbhigin, 43 - 49 Mespil Road Dublin 4, Ireland. And The Economic and Social Research Institute Whitaker Square, Sir John Rogerson's Quay Dublin 2, Ireland. ISBN: 978-1-908109-04-0 *Department of Community, Equality & Gaeltacht Affairs 2011* (PRN: A11/0288) Dublin, Ireland 2011 s. 67-68
- Türkiye Finansal Tabana Yayılma Konferansı (2014). 3-4 Haziran 2014 İstanbul, Türkiye
- Türkiye Sermaye Piyasası (2013). Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği Mayıs 2014, <http://www.tspb.org.tr/>
Erişim Tarihi: 09.02.2015
- Warsame, M. H. (2009). *The role of Islamic finance in tackling financial exclusion in the UK*. Doctoral thesis, Durham University. Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur>
http://www.egm.org.tr/	Emeklilik Gözetim Merkezi	Erişim Tarihi: 09.02.2015
https://www.mkk.com.tr/	Merkezi Kayıt Kuruluşu	Erişim Tarihi: 09.02.2015
http://www.tspb.org.tr/	Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği	Erişim Tarihi: 09.02.2015
http://www.worldbank.org/tr/	World Bank	Erişim Tarihi: 09.02.2015